

Víceborovost v historické sociologii

Jan Kalenda¹

Filozofická fakulta UP, Katedra sociologie a andragogiky, Olomouc

Fakulta humanitních studií UTB, Ústav pedagogických věd, Zlín

Multidisciplinarity in Historical Sociology. This paper is dedicated to examining the multidisciplinary nature of contemporary historical sociology. First, the text discusses how multidisciplinary is understood in the field. In particular, to what extent historical sociology can be considered to be an interdisciplinary field, and, by contrast, how much it is dominated by other forms of interdisciplinary cooperation – transdisciplinarity and multidisciplinary. While the first part of the study focuses on the elaboration of multidisciplinary issues in the context of the development of the social sciences, the second part of the text focuses on the main types of multi-disciplinarity. The dominant conception of the multidisciplinary approach in modern historical sociology is illustrated by using the example of seven major publications. On this basis we would like to argue that: (1) researchers in this field of research have not yet explicitly addressed the delimitation of the multidisciplinary nature of their discipline, (2) the concept of historical sociology presented does not correspond with the concept of interdisciplinarity, (3) multidisciplinary in historical sociology varies between multidisciplinary and transdisciplinarity.

Sociológia 2013, Vol. 45 (No 2: 150-171)

Key words: *multidisciplinarity; transdisciplinarity; interdisciplinarity; historical sociology; social theory; research program*

Společenské vědy a problematika víceborovosti

Vědecké obory procházejí téměř neustálými posuny své vnitřní rovnováhy, transformacemi, které nejenom proměňují jejich institucionální formy, teoretické koncepce, metodologické strategie, ale i vědecký status a s ním též samotnou povahu jimi předkládaného vědění. Uvedené pak snad ještě více platí pro společenskovědní obory, u nichž se mnohdy zdá, jakoby se objekt jejich badatelského zájmu měnil rychleji nežli sama teorie, která ho má původně vysvětlovat (Steinmetz 2007a: 50). V kontextu nynějších debat o povaze společenských věd se pak rovněž často hovoří o kulturním, lingvistickém, postmoderním či historickém *obratu* (srov. např. McDonald 1996; Reifová 2010; Sewell 2005a, 2005b; Steinmetz 1999; Wagner 2003), jež má za cíl zbudovat nový metateoretický/epistemologický rámec pro poznávání a vysvětlování společenských jevů.

Důležitou součástí těchto obrátů, z nichž má většina své kořeny v poslední čtvrtině 20. století, je i proměna charakteru sociálních věd v podobě transformace jejich oborové příslušnosti (Holmwood 2011; Laflamme 2011; Jaraus 1989; Marcovich – Shinn 2011; Maza 2004; Nowotny – Scott –

---

¹ Korespondence: Mgr. Jan Kalenda, Filozofická fakulta UP, Katedra sociologie a andragogiky, Tř. Svobody 26, 779 00, Olomouc, Česká republika. Ústav pedagogických věd Fakulta humanitních studií UTB, nám. T. G. Masaryka 1279, 760 01, Zlín. Česká republika. E-mail: kalendajan@gmail.com

Gibbons 2001; Sá 2008; Steinmetz 2005; Szostak 2008). Ty se totiž ve stále větší míře stávají *víceoborovými*, neboť jednotlivé obraty vytvářejí poměrně široké metateoretické základy pro potencionální spolupráci a syntézu jednotlivých disciplín, metod, teorií a dílčích teoretických konceptů uvnitř nových epistemologických, stejně jako institucionálních rámcích.

Víceoborovostí rozumíme vědeckou reflexi a/nebo kooperaci při zkoumání určitého předmětu výzkumu, do níž je zapojen více jak jeden obor. Přičemž tato reflexe a/nebo kooperace může nabývat: (a) simultánního zkoumání určitého předmětu výzkumu ze strany dvou a více věd; (b) vzájemného využívání teorií a metod z jedné vědy vědou druhou; (c) či dokonce může jít o jejich oboustrannou integraci, propojování teoretických konceptů a metodologických strategií, dávajících vzniknout úplně novému oboru. Je tedy patrné, že samotná víceoborovost může nabývat poměrně různorodých podob, majících však zcela zásadní dopady pro charakter určitého badatelského pole. Z tohoto důvodu také od sebe budeme rozlišovat tři dílčí typy víceoborovosti: multidisciplinaritu, transdisciplinaritu a interdisciplinaritu, které se mezi sebou různí právě způsobem vědecké reflexe, mírou své spolupráce a také stupněm integrace dílčích disciplín (podrobněji viz níže).

K celkovému rozmachu problematiky víceoborovosti bychom měli ještě poznamenat, že není jen produktem různých epistemologických obrátů společenských věd v posledních dekadách, nýbrž je i výslednicí dalších podstatných faktorů. Podle Julie Kleinové (1990) mezi ně patří nárůst složitosti jednotlivých oborů, zaměřujících se na stále rostoucí okruh fenoménů, až se tyto obory začnou v určitém bodě nutně překrývat. Zčásti je však za procesem vzniku a rozšíření víceoborových studií také rostoucí komplexita některých sociálních jevů, které si vynucují vícedimenzionální přístup. V pozadí nárůstu této komplexity a nepředvídatelnosti je pak často spatřován přechod od fordistické k postfordistické politické ekonomii a transnacionalizace výzkumných aktivit. Procesy tohoto charakteru měly změnit statut expertního sociologického vědění a vyžádat si nové formy vědecké práce, respektive pro ně vytvořit příhodný víceoborový prostor (Bhambra – Holmwood 2011; Holmwood 2011; Nowotny – Scott – Gibbons 2001; Steinmetz 2005, 2007a: 57).

Sledujeme-li tedy pozorně současné společenské vědy, nemůže si nevšimnout, že se jedním z jejich průvodních znaků stává *víceoborovost* (Fajkus 2005: 25an; Laflamme 2011; Nicolescu 2011; Szostak 2008). Od sedmdesátých let se pevné hranice mezi některými disciplínami postupně rozestupují. Napříč vědami pak dochází k vypůjčování nejenom výzkumných nástrojů a teoretických přístupů, ale i specifických způsobů vyprávění, jak dokládají White (2010) či Brown (1987: kap. 8.). Tento důležitý trend zároveň vede ke vzniku tak rozmanitých oborů, jakými jsou kulturní studia, sociální

psychologie, kognitivní věda, americká a africká studia anebo literární teorie. Na druhou stranu tentýž pohyb narušuje hranice do té doby, alespoň institucionálně a nominálně, pevně vymezených oborů, které se začínají místy drolit a postrádat svůj původní tvar. V kontextu sociologie je samozřejmě možné se kriticky zamýšlet nad tím, zdali takovým pevným vymezením, snad kromě padesátých let minulého století, vůbec kdy disponovala (Steinmetz 2007a: 53).²

Poté, co jsme si přiblížili některé souvislosti vzniku a charakteru problematiky víceoborovosti a zmapovali tak kontext problematiky této studie, je třeba stanovit hlavní cíl naší stati. Tím je zjistit, je-li *historická sociologie*, jak její název napovídá, skutečně víceoborovou vědou? A v návaznosti na to pak zjistit, jestli se jedná o obor interdisciplinární, jak by nás mohlo napadnout, anebo jde o disciplínu, již dominují jiné formy víceoborovosti? Takto vymezené výzkumné snažení slouží přinejmenším dvěma důležitým cílům. Za prvé, nám umožňuje mnohem lépe porozumět danému oboru a jeho stále nepřiliš jasnému vymezení, o čemž nás nezdědka přesvědčují spory mezi některými autory o jeho pojetí (srov. např. Clemens 2007; Goldstone 2004; Goldthorpe 1991; Hall 1992; Mann 1994; Sewell 2005a; Steinmetz 2007b; pro částečnou sumarizaci této debaty pak Šubrt 2008). Za druhé, může nám posloužit jakožto modelový příklad některých problémových aspektů, spojených s otázkami ohledně víceoborovosti, o nichž jsme se zmínili výše. Jedna odpověď tedy míří dovnitř oboru, je orientována na hlubší porozumění jeho charakteristikám: obecným vědeckým aspektům, východiskům a možnostem specifického poznávání sociálních jevů. Druhá odpověď naopak směřuje „ven“, za rámec oboru, do vědy jako takové, a může sloužit jako konkrétní případ, case study, aplikace víceoborového přístupu ve společenských vědách.

Koncepce víceoborovosti

Podle Julie Kleinové (1990) je víceoborovost stará jako věda sama. Podle ní to byl již Platón, kdo asi jako vůbec první požadoval vědu, která by vycházela z jednotných poznávacích a organizačních principů. V podobném duchu a s patřičnou dávkou shovívavosti bychom mohli na platónské pojetí navázat a říci, že tvůrcům velkých sociologických koncepcí počátku 19. století, Saint-Simonovi, Comtovi či Spencerovi, nešlo v podstatě o nic jiného. V pozadí „sociální fyziky“ či „prvních principů“ stály tytéž ideje. Institucionální vývoj přírodních a společenských oborů však nabral v průběhu „dlouhého 19. století“ jiný kurz a vedl k jejich specializaci a atomizaci (Marcovich – Shinn 2011). To s určitými výjimkami trvalo až do poslední čtvrtiny 20. století, jež naopak

---

² K shrnutí některých částí debaty o fragmentarizaci sociologie, respektive sociologické teorie, viz Balon (2007, 2008).

začala přát určité – těžko říci, na jak dlouhou dobu trvající – destabilizaci oborových hranic a vzniku různých víceoborových studií (Holmwood 2011; Sá 2008; Steinmetz 2005; Turner 2000).

Od těchto myšlenek se příliš nevzdálíme, když uvedeme, že vědecké poznání/poznávání, ať už má jakoukoliv podobu, se pohybuje na pomyslném abstraktním kontinuu, kde jeden z jeho konců reprezentuje model jednotné vědy, jakési verze Komenského pansofie, schopné pod sjednocenou epistemologickou strukturou analyzovat jakýkoliv jev. Na druhém konci jej pak zastupuje model „atomizované“ vědy, v níž je každý fenomén natolik jevem *sui generis*, že si vyžaduje svou vlastní teorii i s příslušným oborem. Někde mezi těmito dvěma extrémy se pohybuje většina stávajících společenských věd, které se buď organizují na principu jednotných oborů, anebo se seskupují do víceoborových studií.³ Zatímco jednooborové přístupy disponují relativně jednotnou, byť v rámci konkrétní disciplíny často paradigmaticky členěnou teorií a metodologií, víceoborové přístupy se vyznačují značnou heterogenitou a mísením nejrůznějších poznávacích perspektiv.

Pro současné společenské vědy je typická trojice víceoborových přístupů, které se od sebe zásadně liší v některých svých znacích. Pro nás je toto členění důležité zejména z toho důvodu, že jej můžeme dále využít jakožto analytického/taxonomického nástroje pro stanovení příslušnosti historické sociologie pod jednu z forem víceoborovosti. Jedná se o (srov. např. Bartoňková 2004: 233ann; Klein 1990, 2011; Moran 2002):

1. *Multidisciplinaritu*, která představuje takové pojetí víceoborovosti, v němž dochází k prostému shrnutí toho, co jsou jednotlivé vědy ze své pozice schopny vypovídat o určitém předmětu zkoumání. To na jednu stranu zvyšuje četnost a různorodost interpretací pozorovaných faktů, na druhou stranu však takovýto přístup může vést k neodpovídajícím závěrům, jelikož neexistují kritéria pro to, jak mají být jednotlivé interpretační pozice vedle sebe seřazeny a jak na sebe, pokud vůbec, mají navazovat. Hlavní potíž spojená s multidisciplinaritou tak spočívá v tom, že si do určité míry pohrává s eklecticismem, byť i ten je ve společenských vědách hodnocen různě (srov. zvláště Petrusek 1998). Dodejme pak hned, že multidisciplinární přístupy se obvykle rozvíjejí tam, kde již existuje prázdný a doposud neprobádaný prostor mezi několika disciplínami a který si zároveň vynucuje svou konceptualizaci. Zvláště významné je to, že i když jsou používány koncepce původních věd, zkoumány jsou především fenomény nové, unikající stávajícím oborům.

---

³ Jakousi třetí cestu pak představuje koncept tzv. *nové oborovosti*, který zdůrazňuje to, že každý obor by si měl kromě svého pevně vymezeného jádra též vybudovat velmi široké „pohraničí“, v němž bude dostatečně velký a flexibilní prostor pro navazování mezioborové spolupráce. Neboť právě tu si bude další výzkum stále více vyžadovat (Marcovich – Shinn 2011).

2. *Transdisciplinarita* na rozdíl od multidisciplinarity zastupuje určité pronikání napříč jinými disciplínami, díky čemuž umožňuje rozšiřovat jak možnosti vědeckého poznání, tak vytvářet příhodné podmínky pro vlastní sebereflexi; tzn., že je skrze pohled jiných věd možné dílem dospívat k novým originálním řešení starých problémů a dílem problematizovat a kriticky reflektovat stávající teorie. Následkem toho mohou být transdisciplinární obory mnohem dynamičtější než tradiční jednooborové přístupy. Transdisciplinární obory tedy vnikají tam, kde se jednotlivé disciplíny překrývají. A právě plocha jimi sdílených problémů určuje úspěch té či oné transdisciplinární vědy, neboť podmiňuje nejenom vymezení předmětu výzkumu, ale i jejich pojmovou a koncepční výstavu; přejímání teorií a metod druhými obory.
3. *Interdisciplinaritu* lze považovat za vůbec nejužší možnou spolupráci dvou a více věd. Jde o tvořivou syntézu stávajících oborů, která respektuje vnitřní i vnější souvislosti studovaných jevů. Interdisciplinární přístup by mělo doprovázet zobecnění na pojmotvorné úrovni a ustanovení něčeho, co předchází disciplíny překračuje. Důležitým aspektem je rovněž samotná podoba syntézy oborů a jejich teorií – jejich vzájemná integrace. Integrující funkci by zde totiž měla plnit ta věda, pro niž je předmět poznání prioritní a která se nezabývá pouze některým z jeho okrajových rysů. V tomto ohledu tudíž od sebe můžeme rozlišit obory *hlavní* a obory „jen“ *participující*. Interdisciplinární přístup vychází z velmi podobné premisy jako ten multidisciplinární, a sice že existuje určitá problematika mezi dvěma (či více) disciplínami, kterou prozatím nepokrývá ani jedna z nich. Zmíněné nepokrytí zde vystupuje coby vědecký problém, jenž má být vyřešen. Nejde tudíž o určitý soubor výpovědí o nějakém jevu, nýbrž o jeho podrobnou analýzu a teoretickou konceptualizaci, mající původní množinu problémů postavit před nový formát vysvětlení.

Věnujeme-li se podrobně všem třem druhům víceoborovosti a respektujeme-li jejich vzájemné odlišnosti, je jasné, že zde máme co do činění s třemi odlišnými způsoby výstavby víceoborových přístupů. První z nich, *multidisciplinarita*, představuje nejvolnější způsob integrace, daný pouze sdílením určitého okruhu zájmů. V takovémto rámci můžeme za jednoho z jeho nejtypičtějších současných společenskovědních reprezentantů označit sociální teorii jako celek anebo koncepci literární „Teorie“, jak ji předkládají Jonathan Culler (2002) a Terry Eagleton (2010).

Druhý z modelů víceoborovosti, *transdisciplinarita*, již předpokládá vyšší stupeň integrace, podpořený především dlouhodobou vzájemnou koexistencí věd, vedoucí k nenucenému překrývání a sjednocování oborů. K tomu kupříkladu došlo u kognitivní vědy, jež vznikla jako důsledek institucionálního rozšiřování psychologie, neurologie a lingvistiky. *Interdisciplinarita* pak

představuje vůbec nejužší propojení věd. Jestliže však o ní uvažujeme v její instrumentální formě, může jít o propojení leckdy dočasné. Pokud je ale naopak zdůrazněna konceptuální interdisciplinarita, od níž se očekává teoreticko-poznatková syntéza, dochází k úplnému prorůstání oborů. Klasickým příkladem takového spojení je sociální psychologie.

Všechny tři výše popsané koncepce víceoborovosti budeme v další části textu aplikovat na jednotlivá vymezení historické sociologie, prostřednictvím čehož chceme dopět k zjištění toho, jak je víceoborovost v tomto badatelském poli chápána a jaký charakter má z hlediska víceoborovosti historická sociologie.

Historická sociologie jako víceoborová věda?

Mezi historickými sociology panuje pramalá shoda na tom, jak vymezit předmět i teoreticko-metodologický aparát jejich oboru, přičemž o stanovení jeho poznávacího aparátu se vedou mnohem menší spory než v případě jeho předmětu (Mahoney – Rueschemeyer 2003; Ragin 1987; Skocpol 1984). Díky tomu se od počátku osmdesátých let, kdy byly publikovány první monografie a studie, zabývající se problematikou vědeckého charakteru historické sociologie, vyprofilovala celá řada vymezení, které předpokládají různá pojetí víceoborovosti, ba dokonce některá, jež s nimi vůbec nepočítají.

My se budeme dále věnovat nejvýznamnějším z těchto vymezení.⁴ Přičemž nás bude zajímat to, kterak jednotliví klíčoví autoři reflektují anebo nereflektují aspekty víceoborovosti, a zdali je možné je přiřadit ke konkrétním typům mezioborové spolupráce. Daný postup nám umožní nejenom nahlédnout změnu pohledu na víceoborovost v historické sociologii – její kontinuitu či případnou diskontinuitu –, ale též nám umožní sledovat případnou mnohost těchto pohledů: způsobů, jimiž může být historická sociologie vymežována. Neboť ty mají závažné důsledky pro existenci historické sociologie coby vědecké disciplíny. Do takto načrtnuté linie analýz pak zařazujeme ještě jednu dodatečnou volně navazující osu, která se věnuje koncepcím historické sociologie některých českých či v Čechách působících badatelů a jež se nám v tomto kontextu jeví jako důležitá. Ovlivňuje totiž chápání historicko-sociologického bádání v Čechách a na Slovensku.

---

⁴ Do analýzy byly vybrány především přehledové monografie o oboru historická sociologie, které slouží jakožto reprezentace obsahového jádra této disciplíny, stejně jako jejich hlavních postav, teorií a metod. Jednotlivé publikace jsou za sebou chronologicky řazeny. Na samotný závěr jsou pak uvedeny pojetí českých či v Čechách působících autorů.

Phillip Abrams

V jedné z vůbec prvních publikací o historické sociologii se Philip Abrams táže po tom, co představuje historická sociologie, co je její vědeckobadatelskou podstatou, odlišující ji od jiných věd:

„Nehovořím o potřebě dát historiografické práci více „sociálního kontextu“, dokonce ani po potřebě dát sociologické práci historické základy, ba dokonce ani o vhodnosti vzájemného informování obou polí. To, co mám na mysli je mnohem radikálnější přeformulování problémů, hlubší a subtilnější pozměnění stylů analýz, mnohem otevřenější a mnohem úplnější rozpoznání toho, v čem se obě disciplíny v základních východiscích shodují a snaží se dělat tytéž věci s využitím identické logiky vysvětlení [...] Argument spočívá na tvrzení, že srdce obou disciplín je sdíleným projektem: trvalým, leč různorodým pokusem vyrovnat se s tím, co bych nazval problémem strukturace. [...] V mém rozumném historii a sociologii *mezi* nimi nemohou být vztahy, jelikož v termínech jejich základního zájmu historie a sociologie jsou a vždy byly touž věcí“ (Abrams 1983: ix; kurzíva v originále).

Abrams je tedy toho názoru, že v případě historické sociologie nelze vlastně hovořit o víceoborovosti, poněvadž jde ve skutečnosti o *jeden obor*, zabývající se tímž předmětem bádání: tj. strukturací neboli působením různých sociálních (především institucionálních) determinant na lidské jednání a jeho zpětným působením na tyto struktury. Toto sdílené jádro vede podle autorova soudu k tomu, že jak teorie a metody, tak především objekt jejich bádání jsou v obou vědách stejné.

Pokud bychom však přeci jen chtěli najít nějaký víceoborový koncept, tak by jím mohla být jakási unikátní a přitom extrémní forma *transdisciplinarity*, při níž se během svého vývoje oba obory – z důvodu soustředění na tentýž objekt zájmu – natolik překryly, že již nelze jeden odlišit od druhého, práci historickou od práce sociologické. Nicméně takovému stavu nenasvědčuje ani dnešní pojetí historie a sociologie, ani historické sociologie, která se zdá být více než cokoliv jiného doménou sociologů, kteří aplikují své teoretické koncepce na historický materiál.⁵

Theda Skocpolová

Chronologicky druhou významnou knihou o charakteru historické sociologie je sborník *Vize a metoda v historické sociologii* editovaný americkou badatelkou

---

⁵ To kupříkladu zdůrazňuje Sewell (2005a), který to však považuje za vcelku logické, neboť teorie měla v sociologii vždy centrální pozici. Nicméně jiní badatelé (Steinmetz 2007b; Tilly 2001) upozorňují, že vztahy mezi oběma vědami jsou mnohem diferencovanější. Jejich spolupráce zahrnuje jak terminologické a teoretické výpůjčky, tak korekce teoretických koncepcí, stejně jako přejímání výzkumných metod.

Thedou Skocpolovou. Ta se pokouší hned na dvou místech své práce nabídnout obecné vymezení historické sociologie, která je podle ní vždy problémově orientována, což jejímu směřování dodává unikátní pragmatický kurs (srov. Skocpol 1984: 17).

„Pravé historicko-sociologické studie mají některé z následujících charakteristik. V nejzákladnější podobě si kladou otázky ohledně sociálních struktur a procesů, jimž chtějí porozumět v konkrétně situovaném čase a prostoru. Za druhé, zaměřují se na vývoj [některých sociálních, JK] procesů a na dílčí časové úseky při odhalování důsledků těchto procesů. Za třetí, mnoho historických analýz usiluje o souhrn smysluplného jednání a strukturálních kontextů ve snaze porozumět a odhalit nezamýšlené, stejně jako zamýšlené důsledky pro životy jedinců a sociální transformace. Konečně, historická sociologie studuje rysy jedinečných a různých se aspektů specifických druhů sociálních struktur a vzorců změny“ (tamtéž: 1).

A na jiném místě autorka pokračuje: „Uvnitř sociologie jako takové není historická sociologie – a z mého pohledu se jí ani nemůže stát – podoborem nebo do sebe uzavřenou specializací. Sociologové byli pro slávu, stejně jako beznadějí jejich disciplíny, vždy neuvěřitelně eklektičtí v problémech, jež se rozhodli zkoumat, ve výzkumných metodách, jež si zvolili, a stylech argumentace, jež vyvinuli. Dnes je historická orientace na vzestupu ve všech aspektech sociologického výzkumu, ale v žádném případě není nezbytnou exkluzivní orientací“ (tamtéž: 359).

Ani v tomto případě se tedy nesetkáváme s explicitním označením historické sociologie za interdisciplinární vědu, ba ani s jejím označením za nějaký jiný víceoborový koncept. Skocpolová v zásadě následuje Abramse, když se domnívá, že historicko-sociologické práce studují sociální procesy a struktury nerovnoměrně rozložené v čase a prostoru, čímž se prakticky zabývají tímž výzkumným předmětem. Především pak první z definic, kterou Skocpolová předložila, velmi úzce koresponduje s pojetím sociologie Maxe Webera (1998: 136) jako vědy, která chce sociálnímu jednání porozumět pomocí výkladu, a tím ho kauzálně vysvětlovat v jeho průběhu a účincích. Jednání má přitom představovat takové lidské chování, kdy jeden nebo více jednajících spojují toto chování s nějakým smyslem.

Když bychom uvedené, Weberem inspirované, vymezení přijali, mělo by to pro nás dva důležité (dalekosáhlé) následky: za prvé, historická sociologie by zde splývala s obecnou sociologií, respektive s jakousi obecnou teorií sociální změny, kladoucí důraz na diachronní vývojovou dimenzi. Za druhé, historická sociologie by v tomto teoretickém syžetu pravděpodobně nebyla vědou víceoborovou, ale pouze jednooborovou.

Druhé vymezení, o němž Skocpolová uvažuje, se však přiklání ke konceptualizaci historické sociologie jakožto *multidisciplinárního* pole, v němž

jsou k řešení společenskohistorických otázek používány podle potřeb postupy z jedné a jindy zase druhé vědy. Přijmeme-li toto řešení, historická sociologie se musí z podstaty vymykat jakýmkoliv pokusům o svou klasifikaci a vymezení, poněvadž jde spíše o určitý úhel pohledu, volný způsob integrace, nabízející spojenectví těm vědám, jež o něj mají zájem a jež na jeho poněkud nejasná pravidla přistoupí.

Shrňme tedy, že v případě Skocpolové se historická sociologie opírá o *výraznou multidisciplinaritu*, která může nabývat až *jednooborového přístupu*, vymezujícího se za pomoci weberovské společenskovední tradice, pakliže k tomu nastanou příhodné podmínky. Nejsme si však úplně jisti tím, zda by byl takovýto sjednocující koncept schopný zaštitit historii i sociologii, čímž by skutečně došlo k položení základů vnitřně povázané interdisciplinární vědy, anebo by byl poplatný pouze pro druhou jmenovanou, čímž by triumfovala již zmíněná multidisciplinarita.

Dennis Smith

Další z vymezení historické sociologie, tentokrát od Dennise Smitha, se otázkou víceoborovosti zabývá jen zevrubně. Smith (1991: 3an) si velmi dobře uvědomuje, že mnoho zástupců historiků a sociologů vůbec neregistruje poznání toho druhého oboru, nicméně podobně jako Abrams, Skocpolová a mnozí jiní (srov. např. Carr 1967; Goldmann 1967: 9an; Mills 1968: kap. 8.; Smith 2006; mezi českými autory kupříkladu Bláha 1968: 57-58) argumentuje v tom smyslu, že se oba tábory zabývají stejným předmětem: tzn. prolínáním minulosti a budoucnosti, sociálními procesy, lidským jednáním a podmínkami, jež je podmiňují. Protože zde neexistují ani teoretické, ani metodologické bariéry, není důvod pro to, aby nedošlo k sjednocení obou disciplín. V tomto duchu se pak nese celá Smithova monografie *Vzestup historické sociologie*, představující působivý narativ, v němž historie a sociologie dlouhodobě míří k vzájemné konvergenci. Není však vůbec jisté – a Smith nám v tom není nápomocen –, jakou by mělo mít ono sbližování vlastně charakter: (1) zdali lze hovořit o trajektorii postupného budování *interdisciplinární* vědy, na jejíchž základech vznikají nové pojmy a teorie, ne-li zcela nové epistemologické orientace; (2) anebo by se raději mělo uvažovat, zdali nejde o *transdisciplinární* vědu, v níž se zájmy obou disciplín sbližují a vedou k různým výpůjčkám a inspiracím. Nicméně ty nakonec stejně neústí v úzkou interdisciplinární spolupráci.

Gerald Delanty a Engin F. Isin

O něco současnější je vymezení historické sociologie z publikace Geralda Delantyho a Engina Isina (2003), která posloužila i coby vzor pro první českou

monografii o historické sociologii (srov. Šubrt 2007). Oba autoři považují historickou sociologii za disciplínu, která vznikla v šedesátých letech ve Spojených státech amerických jakožto jedna z integrálních součástí moderního sociologického myšlení, jako kritická reakce vůči ahistoricky založeným koncepcím společnosti a sociální změny.

„V tradici velké [v originále „grand“, JK] historické sociologie záleží na subjektu mnohem méně než na jednotlivých událostech, které vedly k ustanovení modernity. [historická sociologie, JK] je sociologický a teorií řízený přístup k historii. Komparativní analýza v něm hraje zásadní roli a je spojena přímo s vysvětlováním. Práce historiků jsou užívány sociology k vysvětlení v komparativních přístupech a s různým důrazem na širokoplošné procesy, jakými jsou vývoj kapitalismu či státu. To, co odlišuje historickou sociologii od historie, je využití historie pro explicitně sociologické záměry“ (Engin – Isin 2003: 3).

Delantyho a Isinovo pojetí historické sociologie poněkud rekonstruuje vztah mezi jednooborovým studiem dějin a sociologií. Na rozdíl od předcházejících přístupů autoři nepostulují, že by historie a sociologie tvořila jakýsi neviditelný (a doposud nerozpoznaný) korpus jedné disciplíny, řídící se stejnými pravidly a věnující se identickému předmětu zájmu.

V jejich myšlenkách jde spíše o *volně vymezené transdisciplinární pole*, které navazuje na klasickou sociologickou teorii 19. století a v němž dominuje sociologie historie. Dochází zde sice k překrývání předmětu zájmu obou věd, nicméně ten, jak soudí oba badatelé, je prospěšný (alespoň v tomto pojetí) pouze pro sociologii. O integraci a prostoupení obou věd, tedy o interdisciplinárním přístupu, však nemůže být řeč. Historie je zde pouze pro to, aby dodávala sociologii empirický materiál pro její tvůrčí práci.

Jiří Šubrt

V popředí vymezení historické sociologie Jiřího Šubrt vystupuje důležitá reflexe problematických vazeb mezi historií a sociologií, o nichž píše toto: „[vztah mezi nimi je, JK] složitý a zdaleka neharmonický; má mnoho rovin aspektů, které značně stěžují a znepřehledňují jeho teoreticko-metodologické pochopení a zároveň vytvářejí i řadu „třecích ploch“ a kontroverzních témat“ (Šubrt 2008: 969). Autor pak zároveň přijímá trefný názor historika Petera Burka (1980), respektive jeho zprostředkování výroku Fernanda Braudela, podle něhož připomíná vztah sociologie a historie „dialog mezi hluchými“. V něm se střetávají dvě různé profese, dva relativně autonomní diskursy s vlastním typem vyjadřování a myšlení, argumentace i kritérii vědeckosti (Šubrt 2008: 971). Byť se tedy může jednat o dva obory, které se věnují obdobným, ne-li stejným problémům, jejich dlouhodobá separace způsobila to, že si vypěstovaly odlišnou formu vědecké práce. Šubrt (2008: 974ann) pak

zastává stanovisko, podle něhož dochází ke střídatému sblížení a vzdalování historické a sociologické vědy. V tomto dvojakém pulzování jsou si některé z badatelských přístupů bližší, zatímco jiné vzdálenější. Obzvláště pak záleží na tom, jestli se mezi nimi objeví nějaké společné metateoretické pole, příhodné pojítko, jako se tomu stalo kupříkladu u strukturalismu v šedesátých a sedmdesátých letech, jež umožní alespoň dočasné a částečné propojení obou disciplín.

Třebaže Šubrtova stať nemá za cíl přijít s naprosto přesným vymezením historické sociologie a zaměřuje se spíše na rekapitulaci některých z debat o jejím charakteru, dochází k velmi podobným závěrům jako autorky sborníku „Přetváření modernity“ – Adamsová, Clemensová a Orloffová (2005). Historická sociologie je v tomto případě představena jako obor s komplikovanou genezí, jako vědecké pole, které se nachází z části stále ve fázi vzniku, jako disciplína, jež střídatě osciluje (často podle dobových nálad a módních badatelských trendů) mezi historií a sociologií. To jí samozřejmě dává nejistou a poněkud nejasnou identitu. Z hlediska víceoborovosti to pak svědčí o tom, že se pohybuje mezi *transdisciplinarity* – to pokud dochází k sblížení obou disciplín – a *multidisciplinarity* – to pokud dochází k jejich vzdalování a ztrátě určitého společného (teoretického) jmenovatele výzkumů.

Johan P. Arnáson

Jedno z posledních vymezení předmětu historické sociologie nám nabízí Johan P. Arnáson v úvodu ke své sbírce historicko-sociologických esejů, jež mapují postupnou krystalizaci koncepce mnohočetných modernit.

„Nejde jen o zpochybnění dělicí čáry mezi historií a sociologií, ale i pozitivní koncepci historické sociologie. Tato mezioborová problematika se v poslední době čím dál tím více osamostatňuje, různým způsobem v různých národních i akademických kontextech, a zatím bez konsenzu o tom, za jakým cílem a v jakých mezích se usiluje o sblížení dotyčných dvou disciplín. Zvláště markantní je rozdíl mezi těmi, kteří chápou historickou sociologii jako další z mnoha odvětví sociologického bádání, a zastánci celkové historizace či rehistorizace sociologických pojmů a pohledů [...]. Obrat k historické sociologii vůbec, a k její teoreticky reflektované verzi zvláště, souvisí s novým čtením sociologických klasiků. Je přitom důležité, že tito průkopníci moderního společenského diskursu nebyli jen otcové-zakladatelé sociologie, i když jsou takoví nejčastěji zmiňováni, ale přispěli také rozhodujícím způsobem ke studiu ekonomických, sociálních a kulturních dějin, a jejich díla mají i filosofické dimenze, bez nichž nelze pochopit ani sociologické aspekty. Znovuobjevení klasiků v 60. a 70. letech bylo spojeno s lepším pochopením těchto multidisciplinárních souvislostí“ (Arnáson 2010: 9-10).

Arnáson informuje, že dnes nemáme co do činění s jednou, ale hned se dvěma historickými sociologiemi. Na jedné straně existuje vnímání historické sociologie coby jistého sblížení dvou disciplín, čili určitého *transdisciplinárního* prolínání, a na straně druhé jde o zavedení historizujícího pohledu do centra obecné sociologie, čili jde o historický obrat v sociologii samotné. Ten by naopak nahrával pojetí historické sociologie jakožto *multidisciplinárního* pole sjednoceného okolo problematiky sociální změny. Arnásonovo pojetí se tak v mnoha ohledech blíží nejenom tomu Šubrtovu, nýbrž i např. vizi Adamsově, Clemensové a Orloffové (2005: 30an).

Miloš Havelka

Kniha *Ideje – dějiny – společnost* českého sociologa Miloše Havelky (2010: 8ann) nás seznamuje s tím, že dnešní historické sociologii předcházela starší perspektiva, v níž společensky a historicky orientované bádání splyvalo v jedno. Jen stěží bychom proto dnes mohli říci, zdali Charles de Montesquieu, Alexis de Tocqueville či Adam Smith byli historiky, sociology či spíše sociálními filozofy. Za předmět jejich společného zájmu lze totiž obecně vzato označit vývoj lidského společenství. Daný stav však podle něj netrval příliš dlouho. K podstatné rozluce mezi historií a sociologií došlo již během 19. století, kdy se obě vědy vlivem zaměření na některé z dílčích problémů rozešly různými směry. V historiografii, píše Havelka (2010: 22ann), se prosadilo politické dějepisectví z velké části anulující roli sociálních sil, kdežto sociologie se částečně odtrhla od politických koncepcí státu, nauky o hospodářství a psychologizujících přístupů. I když i v tomto případě existovala celá řada výjimek – např. práce Lamprechta, Diltheye, Marxe a později např. Webera, Oppenheimera, Sombarta, Hintzeho, aj. – oba obory, tvořící původně jedno pole, se z velké části oddělily. Nový impuls, tentokrát sjednocující, měla podle Havelky přinést až závěrečná třetina 20. století, kdy došlo ke: „[...] zhroucení velkých historických civilizačních metanarací pokroku a sociální spravedlnosti, které se předtím jak v historiografii, tak v sociálních vědách zdály univerzálním a přesvědčivým hlediskem pro světonázorovou i hodnotovou stabilizaci jednotlivých výkladových a interpretačních přístupů. Obě disciplíny se začaly jakoby programově podporovat a doplňovat. Historiografie přitom dodává bohatý materiál zkušenosti a také pochopení pro vývojově individualizované formy a instituce sociálního života, včetně náhod a odchylek, sociologie pak bohatství svých teorií a metodologických přístupů, dovolujících formulovat hypotézy a testovat je na historickém materiálu“ (tamtéž: 54).

U Havelky je tudíž historická sociologie obnovením (možná, že lépe řečeno pokusem o obnovení) určité jednoty původního badatelského pole z přelomu 18. a 19. století. To ostatně potvrzuje i jeho další výrok:

„Historická sociologie proto může působit méně jako nějaké nové a silné stanovisko a více jako jen systematizace nebo obnova starších témat a přístupů, kterým se v Evropě už dlouho věnují „sociální dějiny“ a které výkonnou podobu dostaly např. v programu „historicko-kritické sociální vědy“, spolupracující nejen se sociologií, ale také s ekonomikou a psychologíí, resp. Psychoanalýzou“ (tamtéž: 57).

Historická sociologie by tedy na základě těchto indicií měla být oborem, který se ve své existenci pohybuje mezi transdisciplinariitou a multidisciplinariitou. To proto, že jestliže přijmeme první z těchto východisek, představovala by sloučeninu dvou disciplín, začínajících se opětně překrývat a různým způsobem využívat své vybavy: historie sociologických teorií a sociální věda zase historiografických údajů. Nedochozí tak sice k úplné integraci obou věd, nicméně se zde alespoň objevuje jejich částečná spolupráce; podle Havelky vynucená úpadkem – jak ideologickým, tak interpretačním – stávajících teorií. Ovšem tyto teoretické koncepce, stejně jako empirické výzkumné programy, jež mají pomáhat řešit, zůstávají stále pod převažující kontrolou dílčích věd a nikoliv jednotného badatelského pole. Proto si zde také nedovolujeme hovořit o interdisciplinární vědě, nýbrž pouze o rozvíjející se transdisciplinariitě, která může, avšak také nemusí, být předzvěstí budoucí integrace obou disciplín.

Jestliže přijmeme druhé z východisek – historická sociologie coby multidisciplinární věda – máme zde co do činění se zkoumáním určitého fenoménu, tj. historických proměn společnosti, z pohledu jednotlivých věd, a to nejen z pohledu historie či sociologie, ale též mnoha dalších: psychologie, ekonomie anebo teorie mezinárodních vztahů. V takovém případě nejde ani tak o obnovení původního překrytí některých oborů, jako spíše o renesanci zájmu o určitý předmět výzkumu, k němuž mají účastníci se disciplíny (potažmo teorie) co říci.

Samozřejmě je možné a podle našeho soudu rovněž pravděpodobné, že může docházet k oběma trendům zároveň: tzn., že se uskutečňuje obnovení zájmu o určitý předmět bádání, přičemž jak se navyšuje tento zájem, lze zároveň předpokládat nárůst přesahů jednoho oboru do druhého a zrovna tak jejich duální teoretické a empirické ovlivňování.⁶ Je tudíž stále nevyřešenou otázkou, nakolik může být toto sblížení úspěšné, ve smyslu vytvoření jednotné interdisciplinární vědy, jestliže postrádá nějaký jednotný metateoretický rámec.

Podle Havelky (2010: 58an) – výrazně orientovaného na klasické společenskovední koncepce, zejména na práci Maxe Webera – však stávající sociální teorie takovýmto konceptem dávno disponuje. Je jím weberovská sociologie, která má, jak už jsme mohli postřehnout o něco výše u Thedy

---

⁶ Tato myšlenka je v mnohém kompatibilní s koncepcí vztahu mezi teorií, empirií a výzkumnými metodami, tak jak ji svého času představil Larry Laudan (1984).

Skocpolové, potřebný rámec pro výklad historických sociálních jevů jak v jejich specifčnosti, tak opakovatelnosti. Havelka (2010: 60) pak dodává, že pakliže tento sjednocující přístup přijmeme, historická sociologie nemůže být jednou z mnoha odvozených akademických disciplín sociologie, nebo dokonce pomocnou vědou historickou, ale naopak jejich rozhodujícím programem.

Podobně jako v případě Philipa Abramse a jeho konceptu strukturace je takto načrtnutý způsob integrace historie a sociologie jednou z potenciaálních možností, nikoliv jejich faktickým stavem, neboť mezi samotnými historickými sociology panují o využití konceptuálního dědictví Weberova díla četné názorové neshody (viz např. Bendix 1978; Camic – Gorski – Trubek 2005; Collins 1986).

Historická sociologie versus historické sociologie

I když sedmero předcházejících vymezení historické sociologie nepředstavuje analýzu všech možných pojetí tohoto oboru, nabízí nám dostatečný exkurs do jeho několika základních vymezení. Na tomto místě se proto pokusíme o jejich shrnutí a rovněž nastíníme, jaké důsledky mohou mít pro dnešní podobu historické sociologie. V neposlední řadě předložíme vlastní hypotézu o charakteru vývoje víceoborovosti v tomto oboru, opírající se o koncepci vývoje vědy a tzv. teorii vědeckých programů Imreho Lakatose (1978).

Shrneme-li doposud analyzované, můžeme říci, že prvním společným znakem výše rozebíraných definic je *absence explicitní konceptualizace historické sociologie jakožto víceoborové vědy*. Jednotliví autoři se sice pozastavují nad některými z aspektů vztahů mezi sociologií a historií, jejich vědeckou podobností či nepodobností, ovšem ani jeden z nich přímo nespecifikuje, o jaký typ víceoborovosti se vlastně jedná: jak jsou, anebo nejsou dílčí obory vzájemně integrovány do jednotného celku. Musíme tedy shledat, že na úrovni teoretických debat je věnován jen minimální prostor diskusi víceoborovosti a jejím možným důsledkům pro podobu historicko-sociologického výzkumu. Daný stav může podle našeho soudu za to, že je identita celého oboru poněkud nejasná, což vede k mnoha nedorozuměním jak ze strany sociologů, tak historiků.

Za druhé, pakliže máme odpovědět na otázku, kterou jsme si položili v úvodu – tzn., jestli je historická sociologie interdisciplinární vědou –, musíme říci, že nikoliv. Ani jedna z rozebíraných definic historické sociologie totiž neodpovídá kritériím interdisciplinární vědy. Nedochozí zde ani k pevnému provázání výzkumných programů, ani k propojování metodologických orientací, ba ani k tvorbě nových teoretických tradic, pojmů a jiných tvůrčích syntéz, které by se nějak distinktivně lišily od původních oborů. To samozřejmě neznamená, že by historická sociologie nebyla vědecky plodná, anebo by nedospívala k novému poznání. To má ale spíše charakter *kritické*

*reflexe*⁷ uvnitř sociologie, kde se uskutečňuje „historizace“ některých teoretických modelů, či sociologická „teoretizace“ některých historických problémů.

Za třetí, často skloňovaným rysem vztahů mezi historií a sociologií je jejich původní jednota, jíž měl přetrvat až vývoj obou společenských věd během 19. století. Mnozí autoři proto vidí historickou sociologii jakožto určitý druh návratu k oněm původním kořenům – tj. k jednotné sociální vědě. Ta, pokud by byl takovýto program důsledně realizován, by skutečně představovala široce vymezený obor, zbudovaný na interdisciplinárních základech, se všemi kritérii, jež zde byly představeny. Nicméně faktický trend k vědecké specializaci, tj. k podrobnému zkoumání přísně definovaných fenoménů, který tuto původní jednotu rozbil, se nezdá být vyčerpán a rozhodně nedosáhl svého bodu nasycení. Navíc, jak např. kriticky upozorňuje Joe Moran (2002), víceoborové přístupy dnes častokrát vedou k přinejmenším stejné míře specializace, díky čemuž širšímu porozumění některým z fenoménů nijak nenapomáhají. Podobně ani samotný vývoj v historické sociologii, k němuž dochází od devadesátých let, nenasvědčuje tomu, že by bylo v brzké době reálné očekávat vznik badatelského pole s uvedenými rysy (srov. zvl. Adams – Clemens – Orloff 2005).

Za čtvrté, historická sociologie je nejčastěji vymežována jako obor *fluktuující mezi transdisciplinarnitou a multidisciplinarnitou*. Zatímco v případě transdisciplinarity je výslednicí překrývání historického a sociologického výzkumu, v případě multidisciplinarity jde o shrnutí výpovědí dílčích věd o určitém předmětu bádání – obvykle o nějakém z aspektů sociální změny: např. modernizaci, industrializaci, formování států, nacionalizaci, byrokratizaci, atd. V takovémto pojetí jsou součástí historické sociologie také jakékoliv další přístupy a teorie, které jsou schopné o předmětu výzkumu něco vypovídat. To je ostatně velmi typické pro směřování některých badatelů v teorii mezinárodních vztahů, kteří následují výzkumy historických sociologů a dnes dokonce píšou o „historické sociologii mezinárodních vztahů“ (např. Rosenberg – Lawson – Hobson 2010).

V takto načrtnutém teoretickém syžetu je tím nejjobecnějším společným jmenovatelem výzkumů historicko-sociální zkušenost, kdežto v předcházejícím případě jde o mnohem důslednější propojování bádání historiků a sociologů. Přičemž to může mít nakonec podobu takových výpůjček, jako např. aplikace některých z kategorií durkheimovské sociologie francouzskou historiografickou školou Annales (viz např. Braudel 1980; Burke 2003, 2004) či využití konkrétních historických dat pro konstrukci obecných modelů sociálních hnutí a kolektivního násilí, jak je prezentoval Charles Tilly (1978, 2006).

---

⁷ Ne nadarmo nese jedna z knih zabývajících se historickou sociologií název – *Reflexivní historická sociologie* (Szakolczai2000).

Pro někoho může být takovéto duální vymezení historické sociologie – faktická existence dvou historických sociologií – poněkud problematické a paradoxní. Domníváme se však, že je přirozeným důsledkem vývoje *moderní historické sociologie*⁸ v posledních cca čtyřiceti letech. Pro lepší pochopení toho, jak k této podvojně existenci došlo, nabízíme na tomto místě jedno z možných vysvětlení, která se zabývá genezí historické sociologie od šedesátých let až k dnešku.

Uvedme, že představená disciplína vzniká jako výzkumný program v Lakatosově (1978) slova smyslu ze všeho nejdříve v šedesátých a sedmdesátých letech; tzn. jako program, který okolo svého jádra akumuluje a koncentruje dílčí teorie.⁹ Jednotlivými prvky jádra tohoto vědeckého programu jsou důkladná historizace sociologických teorií a zdůraznění úlohy diachronní dimenze existence a vývoje společnosti. V sociologii se to například týká jak parsonsovského strukturálního funkcionalismu (viz např. Bellah 1957; Eisenstadt 1970, 1976; Parsons 1971a, 1971b; Smelser 1959), tak prací marxisticky orientovaných badatelů (viz např. Moore 1966; Therborn 1978; Tilly 1964). Ne nadarmo se proto klíčovými teoretickými orientacemi autorů z této dekády stávají právě marxismus a strukturalismus (Jarusch 1989; Noiriel 2012: 47). V tomto „výchozím“ pojetí dochází k postupnému sblížování historie a sociologie, k jejich vzájemnému překrývání a duálnímu ovlivňování, a to obzvláště tam, kde se prosazují tytéž teoretické orientace anebo alespoň přejímání metodologických postupů. Ve francouzské historiografii je to např. již zmíněný strukturalismus, v britském dějepisectví pak marxismus reprezentovaný pracemi Maurice Dobba, Edwarda P. Thompsona či Erica Hobsbawma. V témže období dochází i k intenzivnímu rozvoji americké kvantitativní historie (QUASH) a německé sociálně orientované historie (*Gesellschaftsgeschichte*), které se někdy souhrnně označují jako „nová sociální historie“ (Iggers 1984; Koenig 2006: 398-399; Sewell 2005b: 177an).

Tento stav – během něhož historická sociologie splňuje kritéria typické *transdisciplinární vědy* – trvá až do přelomu osmdesátých a devadesátých let, kdy dochází k výraznému *obratu* a historický úhel pohledu se významně prosazuje i v dalších vědách: ekonomii, psychologii, ale rovněž i antropologii (viz např. McDonald 1996; Sewell 2005a). Na tomto obratu je pak zajímavé především to, že k němu dochází z části proto, že se v předcházející fázi

---

⁸ Moderní historickou sociologií pro tento případ rozumíme anglosaské pojetí historické sociologie, které je v současné sociologii dominující a které v souhrnné podobě představuje práce Adamsově, Clemensové a Orloffové (2005). Níže předložený a svým rozsahem značně komprimovaný výklad je tedy zaměřen na toto pojetí a nelze jej tudíž plně vztáhnout na německé pojetí historické sociologie (bielefeldská škola), respektive sociální historie, ani na francouzský koncept sociohistorie. Byť i ty mají pro současné pojetí historické sociologie svou významnou relevanci (srov. např. Kocka 1984, Noiriel 2012).

⁹ V tomto období je také založen a rozvíjí se první víceoborový časopis pro společný sociologický a historický výzkum (*Comparative studies in Society and History*), stejně jako je odstartována debata ohledně podoby a cílů spolupráce sociologie a historie (Steinmetz 2007b).

podářilo historické sociologii a jí podobným oborům (zvl. sociální historii) institucionalizovat do podoby akademických disciplín, které vytvořily výchozí základnu pro to, aby se historizující úhel pohledu mohl stát jádrem dalšího výzkumného programu.

To znamená, že se vedle dosavadního výzkumného programu, jenž měl za cíl reflexivně zkoumat sociologické kategorie a teorie ve světle dějinného vývoje společnosti a ty zároveň využívat ke studiu dějin, vznikl program zcela nový, pokládající sociální změnu za centrum většiny společenskovedního výzkumu. Okolo tohoto nově vzniknuvšího centra se pak vytvářejí relativně autonomní teorie: např. již uvedená historická sociologie mezinárodních vztahů anebo koncept mnohočetných modernit (viz např. Eisenstadt 2000, Árnason 2010), které vykazují typické znaky multidisciplinárního přístupu.

Přes tuto diskontinuitu a vznik nového výzkumného programu, však předcházející program ze sedmdesátých let stále přetrvává a běží jakoby volně vedle něj, byť i v jeho případě dochází k určité proměně teorií a k jejich výrazné pluralizaci. Nicméně jeho jádro je stále zachováno. Strukturalistické teorie minulé dekády jsou jen vystřídány neostrukturalistickými, marxistické koncepce postmarxistickými a na scéně se kupříkladu dále objevuje neoinstitucionalismus či feministicky laděné přístupy. Vědecký vývoj historické sociologie tedy vykazuje jak známky kontinuity, tak diskontinuity. Souvislost vývoje se projevuje tím, že v prvním programu, institucionalizujícím se jako transdisciplinární vědecká disciplína, se dále diferencují a pluralizují teorie, jež se věnují analýze diachronní dimenze společnosti. Nesouvislost se naopak vyznačuje tím, že vedle tohoto programu vzniká později program jiný, mnohem ambicióznější, jenž se chce stát jedním z možných center sociálních věd jako takových, a který na sebe bere podobu multidisciplinárního badatelského pole, v němž jednotlivé společenské vědy vypovídají o historicko-sociálních skutečnostech. Výslednicí těchto transformací je nakonec onen zvláštní podvojný charakter současné historické sociologie, disponující dvěma dimenzemi.

V kontextu debaty o víceborovosti bychom měli podotknout, že obě dimenze nejsou úplně autonomní, ale že se ve skutečnosti v mnoha ohledech ovlivňují: historický obrat vedl k zapojení mnoha dalších věd do studia sociální změny, včetně kupříkladu opětovné renesance filosofie dějin v devadesátých letech (viz např. Fukuyama 2002; Huntigton 2001), což uspíšilo a intenzifikovalo onu zmíněnou pluralizaci teorií v rámci prvního z výzkumných programů. Na druhou stranu, jak už jsme stačili poznamenat, bez určité institucionalizace prvního programu by bylo velmi obtížné prosadit vznik toho druhého, neboť právě on upozornil na velké možnosti nového historického pohledu a navíc představoval vědeckou orientaci, vůči níž se mohl ten druhý kriticky vymezovat (viz např. Arnásonův či Havelkův postoj výše).

Jaké důsledky může tento stav mít, není vůbec jisté a zkoušet věštit z křišťálové koule, zdali v budoucnu převáží jedna či druhá varianta historické sociologie, ba dokonce zdali se nedočkáme vzniku jejího ryziho interdisciplinárního pojetí (mnohem užšího konceptuálního a metodologického propojení historie a sociologie), by bylo přinejmenším nezodpovědné. Domníváme se však, že současná duální podoba námi analyzovaného oboru – přes určitá negativa, jež s sebou přináší – je prospěšná, neboť zčásti ústí ve stálý (reflexivní) a intenzivní kontakt sociologie a historie a zčásti nás vede k důslednému uvažování o povaze historické skutečnosti napříč společenskými vědami a jejich předměty výzkumu.

Mgr. Jan Kalenda vystudoval magisterský program *Sociologie a andragogika v profilaci na personální management* na Katedře sociologie a andragogiky UP Olomouc, kde momentálně působí jako interní doktorand. Kromě této katedry je asistentem na Ústavu pedagogických věd Fakulty humanitních studií UTB ve Zlíně. Mezi předměty jeho vědeckého zájmu patří historická sociologie, a to především s důrazem na aspekty dlouhodobého evropského sociálně-politického vývoje. Kromě toho se zabývá i historickými proměnami spotřebního chování a ideologií personálního řízení. Svě stati publikuje v českých a slovenských společenskovědních časopisech a kolektivních monografiích: např. *Sociológia*, *Historická sociologie*, *Mezinárodní vztahy*, *Antropowebszin*, *Konstrukt*, *Acta Universitatis Palackianae*, *Klaudyán – časopis historické geografie a environmentálních dějin*.

LITERATURA

- ARNÁSON, J. P., 2010: *Historicko-sociologické eseje*. Praha: SLON.
- ABRAMS, P., 1983: *Historical Sociology*. New York: Cornell University Press.
- ADAMS, J. – CLEMENS, E. S. – ORLOFF, S., (eds.), 2005: *Remaking Modernity: Politics, History, and Sociology*. Duke University Press.
- BALON, J., 2007: *Sociologická teorie: Příběh krize a fragmentace – projekt obnovy a rekonstrukce*. Praha: SLON.
- BALON, J., 2008: *Nenaplněný příslib sociologické teorie: vzestup a pád americké sociologie ve druhé polovině dvacátého století*. In: *Sociologický časopis* 44, č. 5, s. 943-967.
- BARTOŇKOVÁ, H., 2004: *Foucaultovo andragogice kyvadlo*. Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- BELLAH, R. N., 1957: *Tokugawa Religion: The Cultural Roots of Modern Japan*. New York: Free Press.
- BENDIX, R., 1978: *Kings or People: Power and the Mandate to Rule*. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- BHAMBRA, G. K. – HOLMWOOD, J., 2011: *Introduction and the Challenge of Interdisciplinarity*. In: *Journal of Historical Sociology* 24 (1): 1-8.
- BLÁHA, A. I., 1968: *Sociologie*. Praha: Academia.

- BRAUDEL, F., 1980: *On History*. Chicago: University of Chicago Press.
- BROWN, R. D., 1987: *Society as Text: Essays on Rhetoric, Reason, and Rationality*. Chicago: University of Chicago Press.
- BURKE, P., 1980: *Sociology and History*. London: George Allen & Unwin.
- BURKE, P., 2003: *The Annales, Braudel and Historical Sociology*. In: Delanty, Gerard; Isin, Engin, F. (eds.). 2003. *Handbook of Historical Sociology*. London: Sage Publications.
- BURKE, P., 2004: *Francouzská revoluce v dějepisectví: škola Annales (1929-1989)*. Praha: NLN.
- CAMIC, Ch. – GORSKI, P. S. – TRUBEK, D. M., (eds.), 2005: *Max Weber's Economy and Society. A Critical Companion*. Stanford, California: Stanford University Press.
- CARR, E. H., 1967: *Co je historie?* Praha: Nakladatelství svoboda.
- CLEMENS, E. S., 2007: *Toward a Historicized Sociology: Theorizing Events, Processes, and Emergence*. In: *Annual Review of Sociology* 33, č. 5, s. 527-549.
- COLLINS, R., 1986: *Weberian Sociological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CULLER, J., 2002: *Krátký úvod do literární teorie*. Brno: Host.
- DELANTY, G. – ISIN, E. F., G. (eds.), 2003: *Handbook of Historical Sociology*. London: Sage Publications.
- EAGLETON, T., 2010: *Úvod do literární teorie*. Praha: Plus.
- EISENSTADT, S. N., (ed.), 1970: *Readings in Social Evolution and Development*. Oxford: Pergamon Press.
- EISENSTADT, S. N., 1976: *Tradition, change, and modernity*. New York: Wiley-Interscience.
- EISENSTADT, S. N., 2000: *Multiple Modernities*. In: *Daedalus* 129, č. 1, s. 1-30.
- FAJKUS, B., 2005: *Filosofie a metodologie vědy: Vývoj, současnost a perspektivy*. Praha: Academia.
- FUKUYAMA, F., 2002: *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka Publishers.
- GOLDMANN, L., 1967: *Humanitní vědy a filosofie*. Praha: Nakladatelství svoboda.
- GOLDSTONE, J., 2004: *Reasoning about History, Sociologically...* In: *Sociological Methodology* 31, č. 1, s. 36-61.
- GOLDTHORPE, J. H., 1991: "The uses of history in sociology: reflections on some recent tendencies". In: *British Journal of Sociology* 42, č. 2, s. 211-244.
- HALL, J. A., 1992: *Where History and Sociology Meet: Forms of Discourse and Sociohistorical Inquiry*. In: *Sociological Theory* 10, č. 2, s. 164-193.
- HAVELKA, M., 2010: *Ideje – dějiny – společnost. Studie k historické sociologii vědění*. Brno: CDK.
- HOLMWOOD, J., 2011: *Sociology After Fordism: Prospects and Problems*. In: *European Journal of Social Theory* 14, č. 4, s. 537-556.
- HUNTIGTON, S. P., 2001: *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publishers.
- IGGERS, G. G., 1984: *New Directions in European Historiography*. London: Methuen & Co.

- JARAUSCH, K. H., 1989: Towards a Social History of Experience: Postmodern Predicaments in Theory and Interdisciplinarity. In: *Cetral European History* 22, č. 3-4, s. 427-443.
- KLEIN, J. T., 1990: *Interdisciplinarity: History, Theory & Practice*. Detroit, Michigan: Wayne State University Press.
- KLEIN, J. T., 2011: Une Taxinomie De L'interdisciplinarite. In: *Nouvelles Perspectives En Sciences Sociales* 7 (1): 15-48.
- KOCKA, J., 1984: Theories and Quantification in History. In: *Social Science History* 8, č. 2, s. 169-178.
- KOENIG, M., 2006: Historical Sociology – Limitations and Perspectives. In: *European Journal of Sociology* 47 (3): 397-406.
- LAFLAMME, S., 2011: Recherche Interdisciplinaire Et Reflexion Sur L'interdisciplinarite. In: *Nouvelles Perspectives En Sciences Sociales* 7, č. 1, s. 49-64.
- LAKATOS, I., 1978: *The Methodology of Scientific Research Programmes: Philosophical Papers*. Volume 1. Cambridge: Cambridge University Press.
- LAUDAN, L., 1984: *Science and Values*. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- MAHONEY, J. – RUESCHEMEYER, D., 2003: *Comparative Historical Analysis in Social Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MANN, M., 1994: In Praise of Macro-Sociology: A Reply to Goldthorpe. In: *British Journal of Sociology* 45, č. 1, s. 37-54.
- MARCOVICH, A. – SHINN, T., 2011: Where is Disciplinary Going? Meeting on the Borderland. In: *Social Science Information* 50, č. 3-4, s. 582-606.
- MAZA, S., 2004: Stephen Greenblatt, New Historism, and Cultural History, or what we talk about when we talk about Interdisciplinarity. In: *Modern Intellectual History*, č. 1-2, s. 249-265.
- MCDONALD, T. J., (ed.), 1996: *The Historic Turn in the Human Science*. Michigan, Ann Arbor: Michigan University Press.
- MILLS, Ch. W., 1968: *Sociologická imaginace*. Praha: Mladá fronta.
- MOORE, B. jr., 1966: *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*. Boston: Beacon Press.
- MORAN, J., 2002: *Interdisciplinarity: The New Critical Idiom*. London, New York: Routledge.
- NICOLESCU, B., 2011: De L'interdisciplinarite a La Transdisciplinarite: Foundation Du Dialogue Entre Les Sciences Humaines Et Les Sciences Exactes. In: *Nouvelles Perspectives En Sciences Sociales* 7, č. 1, s. 89-103.
- NOIRIEL, G., 2012: *Úvod do sociohistorie*. Praha: SLON.
- NOWOTNY, H. – SCOTT, P. – GIBBONS, M., 2001: *Re-Thinking Science: Knowledge and the Public in an Age of Uncertainty*. London: Polity Press, Blackwell Publishers.
- PARSONS, T., 1971a: *Společnosti: vývojové a srovnávací hodnocení*. Praha: Nakladatelství Svoboda.
- PARSONS, T., 1971b: *The System of Modern Societies*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

- PETRUSEK, M., 1998: Anthony Giddens. Teoretik strukturace a modernity. In: Giddens, A., 1998: *Důsledky Modernity*. Praha: SLON.
- RAGIN, Ch., 1987: *The Comparative Method: Moving Beyond Quantitative and Qualitative Strategies*. Berkeley: University of California Press.
- REIFOVÁ, I., 2010: Obrácené století: „kulturní obrat“ jako postdisciplinární událost. In: Edwards, T. (ed.). 2010: *Kulturní teorie: Klasické a současné přístupy*. Praha: Portál.
- ROSENBERG, J. – LAWSON, G. – HOBSON, J., 2010: Historical Sociology. In: Danemark, R. (ed.). 2010: *The International Studies Encyclopaedia*. London: Wiley-Blackwell.
- SÁ, C. M., 2008: Interdisciplinary strategies in U.S. research universities. In: *Higher Education* 55, č. 5, s. 536-552.
- SEWELL, W. H. jr., 2005a: *Logics of History: Social Theory and Social Transformation*. Chicago: University of Chicago Press.
- SEWELL, W. H. jr., 2005b: The Political Unconscious of Social and Cultural History, or Confessions of a Former Quantitative Historian. In: Steinmetz, G. (ed.). 2005: *The Politics of Method in the Human Science. The Positivism and its Epistemological Others*. Durham: Duke University Press.
- SKOCPOL, T., (ed.), 1984: *Vision and Method in Historical Sociology*. New York: Cambridge University Press.
- SMELSER, N. J., 1959: *The Social Change in the Industrial Revolution*. London: Routledge& Paul.
- SMITH, D., 1991: *The Rise of Historical Sociology*. Philadelphia: Temple University Press.
- SMITH, D., 2006: Historická sociální teorie. In: Harrington, Austin. (ed.). 2006. *Moderní sociální teorie*. Praha: Portál.
- STEINMETZ, G. (ed.), 1999: *State/Culture: State-formation after CulturalTurn*. New York: Cornell University Press.
- STEINMETZ, G., 2005: Scientific Authority and the Transition to Post-Fordism: the Plausibility of Positivism in U. S. Sociology since 1945. In: Steinmetz, G. (ed.). 2005: *The Politics of Method in the Human Science. The Positivism and its Epistemological Others*. Durham: Duke University Press.
- STEINMETZ, G., 2007a: Transdisciplinarity as a Non-imperial Encounter: Foran Open Sociology. In: *Thesis Eleven* 91, č. 1, s. 48-65.
- STEINMETZ, G., 2007b: The Relations between Sociology and History in the United States: The Current State of Affairs. In: *Journal of Historical Sociology* 20, č. 1-2, s. 1-12.
- SZAKOLCZAI, Á., 2000: *Reflexive Historical Sociology*. London, New York: Routledge.
- SZOSTAK, R., 2008: Classification, Interdisciplinarity, and the Study of Science. In: *Journal of Documentation* 64, č. 3, s. 319-332.
- ŠUBRT, J., 2007: *Historická sociologie: Teorie dlouhodobých sociálních procesů*. Plzeň: Aleš Čeněk s.r.o.
- ŠUBRT, J., 2008: „Dialog mezi hluchými“? K problematice vztahu sociologie a historie. In: *Sociologický časopis* 44, č. 5, s. 969-988.

- THERBORN, G., 1978: What does the Ruling Class do When it Rules? London: Verso.
- TILLY, Ch., 1964: The Vendée. Cambridge: Harvard University Press.
- TILLY, Ch., 1978: From Mobilization to Revolution. Reading, Mass.: Addison-Wesley Publishing Company.
- TILLY, Ch., 2001. Historical Sociology. In: Historical Sociology. In: *International Encyclopedia of the Behavioral and Social Sciences*, vol. 10. Amsterdam: Elsevier.
- TILLY, Ch., 2006: Politika kolektivního násilí. Praha: SLON.
- TURNER, S., 2000: What are disciplines? And how is interdisciplinarity different. In: Weingart, Peter – Stehr, Nico. (eds.). Practicing interdisciplinarity. Toronto: University of Toronto Press.
- WAGNER, P., 2003: As Intellectual History Meets Historical Sociology: Historical Sociology after the Linguistic Turn. In: Delanty, Gererd – Isin, Engin, F. (ed.). 2003: Handbook of Historical Sociology. London: Sage Publications.
- WEBER, M., 1998: Metodologie, sociologie a politika. Praha: OIKOYMENH.
- WHITE, H., 2010: Tropika diskursu: Kulturně kritické eseje. Praha: Karolinum.